

Udvari Bea:

A Loméi Egyezmények gazdasági hatásai Fekete-Afrikában

Az Európai Unió kiemelt figyelmet fordít a fejlődő országok, különösen az afrikai, karibi, csendes-óceáni (ún. ACP-) országok megsegítésére. Az EU a közösségi fejlesztési politika célkitűzéseinek elérése érdekében a különféle pénzügyi segélyek (pl. kedvezményes hitelek, vissza nem térítendő támogatások) mellett a kereskedelempolitikai eszközökre is nagy hangsúlyt helyez, melyekkel a fejlődő országok világgazdaságba történő reintegrációját igyekeznek elérni. A kereskedelempolitikai eszközök közül a legnagyobb jelentőségűek a meghatározott országoknak kereskedelmi kedvezményeket biztosító szerződések – úgy, mint a 25 éven keresztül szabad (vám- és kvótamentes) piacra lépést biztosító Loméi Egyezmények.

Jelen tanulmány statisztikai módszerekkel kísérletet tesz a Loméi Egyezmények gazdasági hatásainak empirikus vizsgálatára az egyezményeket aláíró fekete-afrikai országokra vonatkozóan.

Bevezetés

Napjaink egyik legsúlyosabb és leggyorsabban megoldásra váró világgazdasági kérdése a fejlődő országok rendkívül rossz helyzete. Egyrészt erkölcsileg elfogadhatatlan az, hogy a Harmadik Világ népességének nagy része abszolút szegénységben (azaz napi egy dollárnál kevesebből) él. Másrészt pedig a nemzetközi közösséget is érintő problémáról van szó, hiszen a globalizáció, a felgyorsult liberalizáció, a nemzeti határok fokozatos eltűnése, az egyre fenyegetőbb nemzetközi terrorizmus, a járványveszély, a globális klímaváltozás és a kölcsönös függőségek korában ma már nem lehet egyes országok, országcsoportok fejlődési problémáit figyelmen kívül hagyni.

Az elmaradott, legszegényebb országok problémáját és a fejletlenségükből eredő kockázatot már a múlt század harmadik negyede (a hidegháború) után felismerték, és egyre több nemzetközi szervezet (élükön az ENSZ, a Világbank, az IMF és az OECD) tűzte ki célul az

* Udvari Bea a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Doktori Iskolájának hallgatója. Kutatási területe a fejlődő országok – elsősorban Fekete-Afrika – felé irányul, jelenleg az európai uniós nemzetközi segélyezés (fejlesztés), a kereskedelem és a fejlődés közötti kapcsolat kérdéskörével foglalkozik.

elmaradott államok megsegítését, felzárkóztatását. Az EU már megalakulásától kezdve feladatának érzi (elsősorban saját gazdasági-politikai érdekei miatt) egyes fejlődő országok támogatását, és az összesített adatokat tekintve ez az integráció tekinthető a világ legnagyobb segélynyújtójának. A nemzetközi szervezetek hozzáállása ellenére látványos eredmény mégsem tapasztalható, sőt az elmúlt néhány évtizedben egyes országok még inkább leszakadtak a fejlett térségektől. Ez alapján belátható, hogy nem elsősorban a pénzügyi segélyek mennyiségével, hanem azok hatékonyságával vannak komoly problémák.¹ Ez elsősorban a fogadó államok fejletlen intézményi hátterének és az ezen országokban burjánzó korrupciónak, valamint a nemzetközi szervezetek nem országspecifikus és gyakran felelőtlen akcióinak a következménye. Emellett a fogadó országok túlságosan is függhetnek a részükre érkező pénzügyi segélyektől, és „elkényelmesednek”, nincsenek rákényszerítve arra, hogy fejlesztési terveket dolgozzanak ki, hiszen a legtöbb esetben feltétel nélkül hozzájuthatnak a további külső pénzügyi forrásokhoz.

A magas szintű korrupció és a segélytől való függőség kialakulásának elkerülése miatt hasznosabbnak ítélem meg a különböző kereskedelmi preferenciák nyújtását kifejezetten ezen országok számára, hiszen a nemzetközi kereskedelemben való részvétel hozzájárulhat a gazdasági növekedéshez, ami pedig a fejlődés egyik alapfeltétele.² A kereskedelemben rejlő lehetőségek ismeretében jelen tanulmány arra keresi a választ, hogy az Európai Unió a kereskedelempolitikai eszközeivel (szerződéses formában nyújtott hosszú távú kereskedelmi preferenciák) milyen eredményt tudott elérni az általa kiemelten kezelt ACP-országok, különösen Fekete-Afrika gazdasági elmaradottságának felszámolása terén. A megfogalmazott cél elérése érdekében a tanulmány első részében bemutatom az Európai Unió fejlesztési politikájának eszközrendszerét, majd a második részben ismertetem a legnagyobb kedvezményben részesülő afrikai, karibi, csendes-óceáni (ACP-) országokkal kialakított együttműködést, a Loméi Egyezményeket. A tanulmány harmadik része a Loméi Egyezmények jelentőségét részletezi, a negyedik pedig az egyezmények lehetséges gazdasági hatásait vizsgálja egy erre a célra kidolgozott módszer segítségével.³ A tanulmány végén összegzem az eredményeket.

¹ Részletesen ld. Szent-Iványi Balázs: A nemzetközi fejlesztési együttműködés politikai gazdaságtana. *Kül-Világ*, Vol. 1. No. 4. (2005), 28-45. o.

² A gazdasági növekedés a mennyiségi (nemzeti jövedelem), míg a fejlődés a minőségi (intézményi, szerkezeti) változásokat mutatja, ld. Benczes István: Gazdasági növekedés és fejlődés a világ gazdaságában. in: Blahó András et al: *Világ gazdaságtan*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008, 145-169. o.

³ A Loméi Egyezmények 2000-ig voltak érvényben, s helyét a Cotonou-i Egyezmény vette át, ami új alapokra helyezte az európai fejlesztési politikát. Mivel ez utóbbi még meglehetősen új egyezmény, gazdasági hatásait statisztikailag nehéz kimutatni, így a vizsgálat kizárólag a Loméi Egyezményekre terjedt ki.

Az Európai Unió fejlesztési politikája

Az Európai Unió (és annak elődszervezete, az Európai Gazdasági Közösség) már régóta kiemelten foglalkozott a fejlődő országokkal. Az 1957-ben aláírt Római Szerződés a tengerentúli országok és térségek társulását⁴ említi meg, s célja e társult országok gazdasági-társadalmi fejlesztése. A Közösség figyelme később más fejlődő országok (elsősorban a tagállamok volt gyarmatai) felé irányult, és különböző (kedvezményeket biztosító) megállapodásokat kötött azokkal. Mindezek ellenére az európai fejlesztési politikának közel három évtizeden keresztül nem volt jogi alapja, az végül az 1992-ben aláírt Maastrichti (EU) Szerződéssel öltött hivatalos formát. A Szerződés az alábbiakban fogalmazza meg a közösségi fejlesztési politika⁵ hármas célját: *„A Közösségnek a fejlesztési együttműködés terén folytatott politikája, amely kiegészíti a tagállamok által folytatott politikákat, ösztönzi:*

- *a fejlődő országok – különösen a legkedvezőtlenebb helyzetűek – fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődését;*
- *a fejlődő országok zökkenőmentes és fokozatos integrációját a világgazdaságba;*
- *a szegénység elleni küzdelmet a fejlődő országokban.”⁶*

A Maastrichti Szerződésből idézett cikk rávilágít arra, hogy a közösségi fejlesztési politika célja nem kizárólag pénzügyi segély nyújtása, hanem a fejlődő országok reintegrációja a világgazdaságba. Ezt figyelembe véve az Európai Unió fejlesztési eszközeit alapvetően két csoportra oszthatjuk: az egyik csoportba tartoznak a pénzügyi, a másikba pedig a kereskedelempolitika eszközök (1. táblázat).

⁴ Ezen országok a korábbi francia, olasz, belga és holland gyarmatokat takarják. Ld. European Commission: Az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződés. Róma. 1957. <http://eurl-lex.europa.eu/hu/treaties/index.htm>, internetről letöltve 2007. november 22.

⁵ Közösségi politikák alatt azon politikákat értjük, melyeknél a közösségi tevékenység az ugyanazon a területen folytatott tagállami politikával párhuzamosan (azt kiegészítve) működik.

⁶ EC: Európai Unió – Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. *Hivatalos Lap*, C 321E (2006), 125. o.

1. táblázat: Az Európai Unió fejlesztési eszközei

<u>Pénzügyi eszközök</u>	<u>Kereskedelempolitikai eszközök</u>
<p><i>Közvetlen pénzügyi támogatás</i> a közös költségvetés egyes tételeiből.</p> <p><i>Európai Fejlesztési Alap</i> (EDF), amely a közös költségvetéstől elkülönült, azonban a tagállamok hozzájárulásából összetevődő pénz-eszköz az ACP-országok megsegítésére.⁷</p> <p><i>Kedvezményes feltételű hitel</i>, amit az Európai Beruházási Bank (EIB) biztosít.</p> <p><i>Gazdaságstabilizációs segélyek</i>: az exportbevételek és a bányászati kitermelés csökkenéséből eredő bevételkiesések kompenzálása a cél-ja (Stabax és Sysmin rendszer).</p>	<p><i>Általános Preferencia-rendszer</i> (GSP): autonóm módon vámkedvezmények nyújtása a fejlődő országoknak. Auto-nóm volta miatt bármikor visszavonható.</p> <p><i>Speciális kereskedelempolitikai eszköz</i>: az ACP-országok számára vámkedvezmények nyújtása szerződéses formában, azaz az EU egyoldalúan (tárgyalás nélküli) nem változtathat az eszközökön (pl. Loméi Egyezmények).</p> <p><i>Kereskedelmi Világszervezet (WTO) tárgyalásai</i>: az EU azt az elvet képviseli, hogy fejleszteni kell a fejlődő országok azon képességeit, melyek segítségével élni tudnak a nemzetközi kereskedelem-ből adódó lehetőségekkel.</p>

Forrás: A szerző saját szerkesztése

Fontos hangsúlyozni a kereskedelempolitikai eszközök szerepét, ugyanis a kereskedelem egyik eszköze lehet a szegénység csökkentésének⁸, továbbá a külkereskedelemtől – a (pénzügyi) segélyekkel ellentétben – nagyobb biztonsággal mondható el, hogy hosszú távú eredményekkel bír egy ország gazdaságában. Ennek segítségével önjáróvá válhat a növekedés, fejlődés, elkerülhető a segélyfüggőség, illetve a korrupció. Ezen kívül a mai nemzetközi környezetben egy ország fejlődésének tekintetében meghatározó jelentősége van annak, hogy egy-egy ország hogyan képes részt venni a nemzetközi munkamegosztásban.⁹ Több tanulmány is született, és számos empirikus vizsgálattal bizonyították, hogy a kereskedelemnek, a kereskedelemben való részvételnek jótékony hatása van a gazdasági növekedésére (a

⁷ A 2008-13 közötti időszakra vonatkozóan az EDF nagysága 22 682 millió euró, ennek 0,55%-át Magyarország adja; a legnagyobb hozzájárulás (20,5%) Németországtól, a legkisebb (0,03%) Máltától származik. European Commission: Internal Agreement between the Representatives of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the financing of Community aid under the multiannual financial framework for the period 2008 to 2013 in accordance with the ACP-EC Partnership Agreement and on the allocation of financial assistance for the Overseas Countries and Territories to which Part Four of the EC Treaty applies. *Official Journal*, L 247/32 (2006), 32-46. o.

⁸ EC: *Making trade work for development*. European Commission, Brussels, 2006, 3. o.

⁹ Bjornskov, Christian - Krivosos, Ekaterina: From Lomé to Cotonou. The new EU-ACP Agreement. *Working Papers*, Danish Institute of Agricultural and Fisheries Economics, 2001, No. 14. 3. o.

kereskedelem a „növekedés motorja”).¹⁰ Egy leegyszerűsített példával ez az állítás megfelelően szemléltethető: a kedvezményes (és biztosnak tűnő) piacra jutás következtében megélnékül az export, az exportból származó bevételek nőnek, pótlólagos jövedelem áramlik az adott országba, térségbe, amelyet modernizációra, technológiai fejlesztésre, termelésbővítésre lehet fordítani. Az ilyen irányú fejlesztés következtében hatékonyabbá válik a termelés, javulhat a foglalkoztatás is, mely végső soron gazdasági növekedéshez vezet.¹¹

Annak ellenére, hogy viszonylag széles skálán mozognak az EU fejlesztési eszközei, hangsúlyozni kell, hogy nem minden ország részesül ugyanazokban a kedvezményekben. Ez nem feltétlenül gond, hiszen így a fejlesztéseket koncentrálni lehet, ami ennek következtében hatékonyabbá válhat. Az európai fejlesztési politika kedvezményezettjeit (a fogadó országokat) – aszerint, hogy milyen mértékű preferenciákban részesülnek – három, földrajzilag viszonylag jól lehatárolható csoportra lehet bontani. Az első csoportba tartoznak a latin-amerikai és ázsiai országok, a másodikba a társult tengerentúli országok és területek (a Római Szerződésben megfogalmazottak szerint), a harmadikba pedig az afrikai, karibi és csendes-óceáni (African, Caribbean, Pacific, ACP-) országok. Habár a tengerentúli országokkal és területekkel már a Római Szerződés óta „hivatalosan” is foglalkoznak, mégis az ACP-országokkal alakult ki a legmélyebb kapcsolat, ami elsősorban talán annak köszönhető, hogy Afrika maradt az egyedüli kontinens, ahol az EU még politikai-gazdasági befolyást szerezhet magának,¹² s velük – a másik két csoportra nem jellemzően – multilaterális, azaz több országra kiterjedő egyezményeket kötött a Közösség. Így az EU részéről érkező, legtöbb és legnagyobb kedvezményt egyértelműen ezek az országok élvezhetik, ezért jelen tanulmány az ACP-országokkal kialakított fejlesztési együttműködést vizsgálja részletesen, és a hangsúly – a korábban részletezett indokok miatt – a kereskedelempolitikai eszközök bemutatásán, valamint azok értékelésén lesz.

¹⁰ Lásd például Freund, Caroline - Bolaky, Bineswaree: Trade, regulations, and income. *Journal of Development Economics*, Vol. 87. No. 2. (2008), 309-321. o., vagy Ekholm, Karolina – Södersten, Bo: Growth and Trade vs. Trade and Growth. *Small Business Economics*, Vol. 19. No. 2. (2002), 147-162. o.

¹¹ Ez teljesen összhangban van a regionális fejlődéssel foglalkozó exportbázis-elmélettel, csak a régió helyett ebben az esetben a – hétköznapi értelemben vett – ország kategóriát kell értenünk. Az elméletről ld. részletesen Lengyel Imre - Rechnitzer János: *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus Kiadó, 2004, 269-273. o.

¹² Latin-Amerikában az USA, az ázsiai (keleti) területeken pedig Oroszország tekinthető a meghatározó államnak. Balázs Péter: *Az Európai Unió külpolitikája és a magyar-EU kapcsolatok fejlődése*. KJK-KERSZÖV, 2002. 189. o.

Az ACP-országokkal kialakított együttműködés: a Loméi Egyezmények

Ahhoz, hogy empirikus úton vizsgálni lehessen a Loméi Egyezmények, mint azon szerződések gazdasági hatásait, amelyek az ACP-országok és az EU közötti kapcsolat keretét adják, szükséges az egyezmények céljainak és tartalmának ismerete.

Az első Loméi Egyezményt 1975-ben írta alá öt éves időtartamra 46 ACP-ország és kilenc EGK-tagország. A konvenciót háromszor vizsgálták felül, így 1975 és 2000 között négy (Loméi) egyezmény követte egymást. Mivel az egymást követő egyezmények között számtalan hasonlóság található, részletesebben az első ismertetem, a többi három konvenció esetében pedig mindig csak az előzőekhez hozzátett részeket, különbséget emelem ki.

Az 1975-1980 közötti időszakra vonatkozó első Loméi Egyezmény (Lomé I) hét cím alatt tartalmazza a kedvezményezettnek számító országok megsegítését célzó cselekvési javaslatokat – a továbbiakban csak az empirikus vizsgálat szempontjából releváns részeket hangsúlyozom. A Lomé I legfontosabb rendelkezései a következők voltak:¹³

1. *Kereskedelmi együttműködés.* Az ACP-országokból származó termékek vámmentesen léphettek be az Európai Közösség piacaira, valamint velük szemben az EK mennyiségi korlátozást sem alkalmazhatott. Azonban az ACP-országok termékeinek piacra lépését nehezítette az, hogy a származási ország elvét figyelembe kellett venni: csak azok az áruk élvezhették a fenti kedvezményeket, melyek az export előtti utolsó fázisban értékük legalább 50%-át az érintett ACP-országban kapták. Továbbá a Közös Agrárpolitika által érintett termékek kikerültek ezen kedvezmények alól¹⁴.
2. *Exportbevételek.* Felállították a Stabex¹⁵ stabilizációs rendszert, melynek célja az egy vagy néhány mezőgazdasági termék exportjától függő országok – a világszerte árák változása következtében – csökkenő exportbevételeinek kezelése volt (pénzügyi támogatással), azért, hogy ne az infrastruktúra, oktatás, egészségügy fejlesztésére fordítandó költségvetési forrásokból kelljen pénzt kivonni a kieső jövedelem kompenzálására.¹⁶ Következésképp a Stabex konkrét pénzügyi támogatás volt.

¹³ EC: ACP-EEC Convention of Lomé. *Official Journal*, L 25 (1976), 2-116. o.

¹⁴ Bjornskov-Krivosos: i. m. 9. o.

¹⁵ System for the Stabilization of Export Earnings, finanszírozása az Európai Fejlesztési Alapból történik.

¹⁶ Spaventa, Alessandro: The Lomé Convention. Objectives, Instrument, Results. *Federico Caffè Centre Research Reports*, No. 2. (1999), 9. o.

3. *Ipari együttműködés.* Fő célként az ACP-országokban az ipari és technikai fejlődést jelölték meg. Azt várták, hogy az ezen cím alatt szereplő előírások megvalósulása esetén új vállalkozói partnerségek alakulhatnak ki. Az ipari együttműködés elősegítheti a technológiai transzfert és az ACP-országok ipari termékeinek exportnövekedését is, továbbá kedvezően hathat a magántőke ACP-országokba való áramlására is.
4. *Pénzügyi és technikai együttműködés.* Az együttműködés céljaként többek között az ACP-országok mint fogadó államok gazdasági és társadalmi (jóléti) fejlődését, modernizációját, az ACP-országok közötti regionális gazdasági együttműködést, valamint ezen államok gazdasági szerkezetének diverzifikációját határozták meg. Az Egyezmény részletezi, hogy a pénzügyi támogatás nagyobb részét az Európai Fejlesztési Alap (EDF) biztosította vissza nem térítendő támogatás, kedvezményes hitelek és kockázati tőke formájában. A pénzügyi támogatások kisebb részét az Európai Beruházási Bankból (EIB) kapták meg.
5. *Letelepedésre, szolgáltatásokra, pénz- és tőke mozgásra vonatkozó előírások.* Ezek alapján minden részt vevő államnak joga az Egyezmény által érintett országok bármelyikében letelepedni, azaz az EK- és ACP-országok egyike sem alkalmazhat semmiféle jogi eszközt, hogy megakadályozza vagy korlátozza a tőke áramlását a határokon keresztül.

A második Loméi Egyezményt (Lomé II) 1979-ben írták alá, s következő öt évre, az 1980-85 közötti időszakra vonatkozott. Ezzel az egyezménnyel hozták létre az ún. Sysmin¹⁷ gazdaságstabilizációs rendszert is (49-56. cikkek), amely révén a bányászatban súlyos termelési gondokkal küszködő ACP-országokat támogatta.¹⁸ Tulajdonképpen ez a rendszer ugyanaz, mint a Stabex a mezőgazdasági termékekre vonatkozóan, csak a Sysmin esetében ásványi anyagokról van szó. Emellett a Lomé II az ACP-országokba irányuló közvetlen befektetésekre vonatkozó rendelkezéseket már részletesebben tartalmazta, mint az elődje – így a kereskedelmi kedvezményeken túl már a befektetések ösztönzésében, így az ipari fejlődésben, fejlesztésben is látták a fejlődés lehetőségét¹⁹.

¹⁷ System for Safeguarding and Developing Mineral Production

¹⁸ Babarinde, Olufemi - Faber, Gerrit: From Lomé to Cotonou: Business as Usual? *European Foreign Affairs Review*, Vol. 9. No. 1. (2004), 27-47. o.; Bjornskov-Krivosos: i. m. 11. o.; EC: Second ACP-EEC Convention signed at Lomé on 31 October 1979 (Lomé 2). *Official Journal*, L 347 (1980), 1-181. o.

¹⁹ Babarinde, Olufemi: *The Lomé Conventions and Development. An Empirical Assessment.* Aveburg Ashgate Publishing Limited, Aldershot, 1994, 24-26. o.

A harmadik Loméi Egyezményben (1985-1990) a Stabex és Sysmin rendszert megszigorították.²⁰ Továbbá – az akkori fejlesztésért felelős európai biztosnak, Edgar Pisaninak köszönhetően – a felek felismerték, hogy kizárólag az állami befektetések nem képesek az (ipari) fejlődést elősegíteni, szükséges a magántőke bevonása is, viszont a kiszámíthatatlan politikai kockázat miatt a magánbefektetők nem hajlandóak befektetéseket megvalósítani.²¹ A politikai kockázat csökkentése és a magántőke beáramlásának ösztönzése érdekében egy közös EK-ACP biztosítási és garanciarendszert állítottak fel.²² Ezek mellett a Lomé III-ban az élelmiszerbiztonság, a vidékfejlesztés és az emberi jogok területe is előtérbe került.²³

A negyedik Loméi Egyezmény (Lomé IV) talán legszembetűnőbb változása, hogy az előző egyezményektől eltérően a korábban megszokott öt év helyett tíz évre kötötték (1990-2000-es időszakra), viszont azt az első öt év letelte után felülvizsgálták. Ennek alapján a Lomé IV a rendelkezésre álló (EDF-, EIB-) forrásokat is csak az első öt évre tartalmazta, s a lehetséges keretösszegek nagyságát az öt év letelte után, 1995-ben újra meghatározták.²⁴

A Lomé IV-ben tovább részletezték a magántőke szükségességét a fejlődés előmozdítása érdekében, így ebben az egyezményben már részletes szabályozás vonatkozik a külföldi befektetésekre: az ösztönzésére, a védelmére, a támogatására (tanácsadás, technikai segítségnyújtás, vállalkozásfejlesztés, kis- és középvállalkozások stb.) és a finanszírozására (pl. kockázati tőke formájában).²⁵ A külső környezet, a világgazdaságban végbemenő változások hatása is érezhető a Lomé IV-ben, hiszen a fenntartható fejlődés²⁶ koncepciójának kialakulása és széles körben való elterjedése erre az időszakra tehető. A Lomé IV-ben (talán) ennek hatására már a környezeti elemek is egyértelműen megtalálhatóak. Egyrészt a gazdasági növekedés esetén figyelembe kell venni a környezetet is, azaz a növekedés ne minden áron (ne

²⁰ EC: Third ACP-EEC Convention signed at Lomé on 8 December 1984. *Official Journal*, L 086 (1986), 1-208. o.

²¹ Babarinde: i. m. 27. o.

²² U.o. Az intézkedés következtében az eddig a közszektor által generált fejlesztés a magánszektor irányába terelődött. Nunn, Alex - Price, Sophia: *Managing Development: EU and African Relations through the Evolution of the Lomé and Cotonou Agreements. Historical Materialism*, Vol. 12. No. 4. (2004), 203-230. o.

²³ Bjornskov-Krivosos: i. m. 11. o.

²⁴ Babarinde: i. m. 31. o.; Dezséri Kálmán: *Az EU fejlesztéspolitikája a fejlődő országok megsegítésére*. MTA – Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2003; EC: Fourth ACP-EEC Convention signed at Lomé on 15 December 1989. *Official Journal*, L 229 (1991), 3-280. o.

²⁵ Bilal, Sanoussi - te Velde, Dirk W.: *Foreign Direct Investment and Home Country Measures in the Lomé Conventions and Cotonou Agreement*. UNCTAD, New York, 2003, 12-14. o.

²⁶ A fenntartható fejlődés az 1987-es Brundtland-jelentés (*Our Common Future*) után vált a globális politika céljává. A jelentés az alábbiakban határozta meg ezt a fogalmat: „a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, mely úgy elégíti a jelen szükségleteit, hogy nem csorbítja a jövő generációk képességét arra, hogy ők is kielégítsék saját szükségleteiket”. United Nations: *Our Common Future*. Report of the World Commission on Environment and Development, New York, 1987, 54. o.

a környezet terhére) valósuljon meg. Másrészt a Lomé IV-ben a mérgező és radioaktív anyagok és hulladékok szállítását az Európai Közösségből az ACP-országokba megtiltották.²⁷

A Loméi Egyezmények jelentősége

A Loméi Egyezmények céljainak, beavatkozási területeinek megismerése után választ kell adni arra a kérdésre, hogy ezek az egyezmények tulajdonképpen mit is jelentettek az aláíró országoknak, miért tűnt jelentősnek és hasznosnak az, ha egy ország aláírta valamelyik egyezményt. Ha csak a Loméi Egyezményeket általánosságban, azok szerkezetét, valamint magát az egyezményekben részt vevő országokat, cikkelyeket, a rendelkezésre álló forrásokat vizsgáljuk, a négy Loméi Egyezmény sikeresnek és kedveltnek tekinthető (2. táblázat). Az egyezményekben részt vevő ACP-országok száma folyamatosan nőtt, a negyedik Loméi Egyezményt már 22-vel több ország írta alá, mint a 15 évvel korábbi Lomé I-et. Az Egyezményekből kilépés nem történt.

Figyelmet érdemel az is, hogy az egyezmények által lehatárolt területek is egyre szabályozottabbak lettek, hiszen a cikkelyek száma a 25 év során megnégyszereződött. Ugyanígy a források – mind a közösségi hozzájárulás, mind az Európai Fejlesztési Alapból rendelkezésre álló pénz – nagysága is folyamatosan nőtt. A Lomé IV-ben az elérhető források összege a hétszeresére nőtt a Lomé I-hez képest (megjegyzendő, hogy az összegek az inflációt is tartalmazzák). Ha az egy országra jutó átlagos kereteket nézzük, akkor a helyzet már egy kicsit másképp fest: míg a Lomé I esetén öt évre egy országra átlagosan 75,26 millió ECU jutott, a Lomé IV esetében 10 évre 391,54 millió ECU – mindössze ötször több pénz jut egy országra kétszer hosszabb időszakra az első egyezmény után 15 évvel (2. táblázat).

2. táblázat: A négy Loméi Egyezmény jellemzői

Egyezmény	EK országok száma	ACP-országok száma	Cikkelyek száma	Közösségi hozzájárulás	Ebből EDF
Lomé I (1975-1980)	9	46	94	3462 (75,26) millió ECU	3072millió ECU
Lomé II (1980-1985)	9	58	191	5409 (93,26) millió ECU	4724 millió ECU
Lomé III (1985-1990)	10	65	294	8500 (130,77) millió ECU	7400 millió ECU

²⁷ EC: ACP-EEC Convention signed at Lomé on 15 December 1989. *Official Journal*, L 229 (1991), 3-280. o. Megjegyzendő, hogy a negyedik Loméi Egyezmény 2000-ig volt érvényes, s ezeket az egyezményeket a Cotonou-i Partnerségi Megállapodás váltotta fel, s ez új alapokra helyezte az EU-ACP kapcsolatokat.

Lomé IV (1990-2000)	12	68	369	26625 (391,54) millió ECU	23767 millió ECU
------------------------	----	----	-----	------------------------------	------------------

Megjegyzés: A zárójelben lévő összegek az egy országra jutó átlagos összeget mutatják.

Forrás: Bilal, Sanoussi - te Velde, Dirk W.: *Foreign Direct Investment and Home Country Measures in the Lomé Conventions and Cotonou Agreement*. UNCTAD, New York, 2003, 19. o. adatai alapján a szerző saját szerkesztése

Ami az Egyezmények tartalmát illeti, egyértelmű, hogy az EU-ACP megállapodások középpontjában a kereskedelem áll. A nemzetközi kereskedelemből adódó, a fejlődő országok számára kevésbé előnyös helyzetén próbálnak segíteni úgy, hogy az Európai Közösség az egyezményt aláíróknak (a kölcsönösség elvének figyelmen kívül hagyásával) hosszú távon szabad (vámmentes) piacra lépést biztosított az EK piacaira – az EK/EU egyoldalú, öncélú változtatási lehetőségét kizáró – szerződéses formában.²⁸ A négy Loméi Egyezmény alapján egyértelmű, hogy a kereskedelem fejlesztésétől, növekedésétől azt várták az aláírók, hogy az exportnövekedés és a gazdasági diverzifikáció hozzájárul a gazdasági növekedéshez és a gazdasági fejlődéshez az érintett ACP-országokban.²⁹

A kereskedelmi kedvezmények nyújtása a kedvező gazdasági következmények mellett továbbá azért is jelentős, mert a vámmentesség az ACP-országok exporttermékeinek több mint 90%-át érintette.³⁰ Ezen kívül már az első Loméi Egyezményt aláíró 46 ACP-ország több mint fele – összesen 29 ország – a kereskedelmi akadályok lebontását célul kitűző GATT³¹-nak is részese. Annak ellenére, hogy a szabad kereskedelemnek számos előnye van, az 1950-es évek óta (a kisebb-nagyobb mértékben) folyamatosan csökkenő vámok a fejlődő (ACP-) országokat hátrányosan érintették olyan szempontból, hogy a kedvezőbb feltételek ebben az időszakban elsősorban az ipari termékeket érintették,³² és – mint tudjuk – a fejlődő országok főként nem ipari termékek kereskedelmére szakosodtak.³³ Minde mellett több – a fejlődő országok által is exportált – termék (pl. cipők, kézműves áruk, porcelánok, mezőgazdasági termékek) esetében jelentős, nem vámjellegű korlátozást alkalmaztak.³⁴ Mindebből következően ezek az országok

²⁸ Babarinde-Faber: i. m. 33-35. o.; EC: *Green Paper on relations between the European Union and the ACP countries on the eve of the 21st century. Challenges and options for a new partnership*. European Commission, Brussels, 1996; Whiteman, Kaye: Africa, the ACP and Europe: the lessons of 25 years. *Development Policy Review*, Vol. 16. No. 1. (1998), 29-37. o.

²⁹ Babarinde-Faber: i. m. 33. o.

³⁰ U. o.

³¹ General Agreement on Tariffs and Trade – Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény, 1947-ben írták alá. A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) elődje.

³² Somai Miklós: A GATT-ból a WTO-ba: az Uruguayi forduló előzményei és eredményei. *Külgazdaság*, No. 10 (1997), 4-20. o.; Stiglitz, Joseph E.: *A globalizáció és visszasságai*. Napvilág Kiadó, 2003, 76. o.

³³ A mezőgazdasági termékek a tárgyalási témák közé csak az Uruguayi forduló idején (1986-93) kerültek (Somai: i. m. 15-16. o.), viszont a szabad kereskedelem még ma sem valósult ezen termékek esetében, és a fejlett országok (elsősorban az USA és az EU) még mindig nagy mértékben támogatják mezőgazdaságukat (Stiglitz: i. m. 76. o.), ezáltal torzítják a versenyt.

³⁴ Somai: i. m. 7. o.

hátrányba kerültek az általuk exportálni képes (mezőgazdasági és félkész-) termékeket érintő protekcionizmus miatt, s számukra kedvezőnek tűnt a szabad (vám és kvóta nélküli) piacra lépés lehetősége az Európai Unió piacaira.

Annak ellenére, hogy a szakirodalom többsége elsősorban a kereskedelmet taglalja a Loméi Egyezmények vonatkozásában, ezeket az egyezményeket véleményem szerint nem tekinthetjük kizárólag kereskedelmi preferenciákat biztosító szerződésnek, hiszen az EU elsősorban nem az egy termékre szakosodást (monokulturális gazdaság) támogatja, hanem a beruházásokat, beruházókat vonzó ipari fejlesztés, együttműködés is az egyezmények területei között szerepel. Az iparosodás elősegítésének következtében elvileg az ACP-országok elmaradott áruszerkezete fejlődhetne, és több, versenyképesebbnek számító áruval tudnának a nemzetközi piacra lépni. Az iparfejlesztés során kialakult diverzifikált áruszerkezet miatt az időjárás kiszámíthatatlansága, a gazdasági válságok és a mezőgazdasági termékek világpiaci árának csökkenése, jelentős ingadozása ezeket az országokat nem érintené olyan mélyen.

A Loméi Egyezmények további pozitív elemének tekinthető a Stabex és Sysmin mint gazdaságstabilizációs rendszerek felállítása – ezeket a fejlett országok megfelelő reakciójának lehet tekinteni a fejlődő országok (monokulturalitásukból adódó) kedvezőtlen kereskedelmi helyzetére vonatkozóan.³⁵ Hiszen az Európai Unió felismerte, hogy a kedvezményezett országok kiszolgáltatottak a világpiaci árak változásának, mely végső soron exportbevételeik csökkenését eredményezhetik, s ez a gazdasági fejlődésük útjába áll.

Mindebből következően úgy tűnik, hogy a Loméi Egyezmények jó „oldalról” próbálnak beavatkozni az ACP-országok fejlődésének előmozdítása érdekében, és az aláíró országok is kedvezőnek ítélték meg az aláírással járó kedvezményeket, hiszen az egyezményekből kilépés nem történt. Annak érdekében, hogy megállapítsam: valóban volt-e érdemi hatása annak, hogy egy adott ország az egyezmény kedvezményezettjei közé tartozott, hogy volt-e jelentősége a kereskedelmi kedvezményeknek, kísérletet teszek a Loméi Egyezmények következtében fellépő fejlődés empirikus úton történő kimutatására, abból a feltételezésből kiindulva, hogy az egyezmények 25 évet ölelnek fel, így elvileg érdemi gazdasági növekedést, fejlődést kellene tapasztalni az ACP-országokban.

³⁵ Babarinde: i. m. 22. o.

A Loméi Egyezmények hatásainak empirikus vizsgálata

A Loméi Egyezmények hatásainak empirikus vizsgálata előtt számos dolgot kellett átgondolni, hogy az elemzés lehetséges torzító tényezőit kiküszöböljem. Mivel az afrikai-karibi-csendes-óceáni országok csoportjába gazdasági fejlettségük és más nagyhatalmaktól való függőségük szempontjából heterogén államok tartoznak, így a Loméi Egyezmények hatásainak vizsgálatát azokra az országokra nézve végeztem el, melyek gazdasági fejlődési lehetőségeit nem (vagy csak kisebb mértékben) befolyásolják más gazdasági-politikai hatalmak (pl. USA, Oroszország), és gazdaságuk nagyobb mértékben függ az Európai Unió által nyújtott kedvezményektől, segélyektől.

Ahhoz, hogy az EU-tól leginkább függő országok csoportját meghatározzam, egyrészt figyelembe vettem azt, hogy Afrika maradt az egyedüli kontinens, ahol az EU még politikai-gazdasági befolyást szerezhet magának, ugyanis ennek ismeretében feltételezhető, hogy az Európai Uniónak érdekében áll ennek a térségnek a fejlesztése. Másrészt a kereskedelmi kapcsolatokból is lehet következtetni az adott országtól, gazdaságtól való függőségre. A kereskedelmi adatokat tekintve az afrikai, karibi, csendes-óceáni „hármastól” Fekete-Afrikának a legjelentősebb kereskedelmi partnere az Európai Unió.³⁶ Mindezek alapján feltételezhető, hogy Fekete-Afrika országai vannak leginkább ráutalva az EU részéről érkező segélyekre, az általa nyújtott kedvezményekre. Ezt figyelembe véve az empirikus vizsgálathoz kidolgozott modell mintájául a Loméi Egyezményeket aláíró fekete-afrikai országok (mint az ACP-blokkon belüli viszonylag homogén csoport) szolgáltak.³⁷

További gondot jelentett, hogy a négy egyezmény kedvezményezettje eltérő számú fekete-afrikai ország volt,³⁸ ezáltal a vizsgálni kívánt 1970-2005 közötti időszakra magára Fekete-Afrikára mint országcsoportra egyetlen idősort nem lehet meghatározni. Ennek a problémának a kiküszöbölése érdekében a négy egyezményt és annak hatásait egyezményenként külön-külön vizsgáltam: minden egyes egyezmény esetén megnéztem, mely országok írták azt alá, s ezekre az országokra mint országcsoportra (matematikai-statisztikai

³⁶ Az afrikai ACP-országok összexportjának több, mint 45%-a az EU-ba irányul. A karibi és a csendes-óceáni országok összexportjának kb. 20%-a irányul az EU-ba (az előbbieket legjelentősebb kereskedelmi partnere az USA, az utóbbiak esetében kiemelt partner nincs). Bjornskov-Krivosos: i. m. 6. o.

³⁷ A minél pontosabb eredmény elérése érdekében a mintából kiszűrtem azokat az országokat, melyek esetében hiányosak voltak a kereskedelmi adatok, így a 48 fekete-afrikai országból 35 állam került a mintába (ld. 1. melléklet), ami statisztikailag elfogadható arány (közel 73%). A fekete-afrikai államok lehatárolása Todaro, Michael P. – Smith, Stephen C.: *Economic Development*. Pearson Education Limited, 2006, 39-40. o. alapján történt.

³⁸ Ez alól kivétel a Lomé IV, hiszen ugyanannyi ország írta alá, mint a Lomé III-t, azonban ettől eltekintek, hiszen a másik három egyezmény változó országszáma alapvetően meghatározza a vizsgálat módszertanát.

módszerek segítségével) határoztam meg egy összevont adatot, s azt tekintetem az adott egyezmény afrikai országai teljesítményének.

Figyelmet kellett fordítanom arra is, hogy az Európai Unió taglétszáma is folyamatosan nőtt, így el kellett döntenem, milyen bázist válasszak a vizsgálathoz. Részben az időbeli összehasonlíthatóság érdekében, részben pedig az adatbázisban fellelhető (közvetlen) adatok miatt úgy határoztam, a releváns mutatók esetén az EU-25-öt veszem bázisnak – függetlenül attól, hogy az adott évben az Európai Uniónak hány tagja volt.

A vizsgált mutatók

A vizsgálandó indikátorok meghatározásához a négy Loméi Egyezményben szereplő főbb területeket, célokat (kereskedelmi együttműködés, ipari együttműködés, külföldi működőtőke), valamint a releváns szakirodalomban vizsgált mutatókat gondoltam át. A szakirodalomban fellelhető kereskedelmi elemzéseken igyekeztem túllépni, így a vizsgálathoz öt, az egyezményekben szereplő célok és területek alapján közvetlenül meghatározható, kizárólag gazdasági jellegű mutatót emeltem ki:³⁹

- (1) *A GDP éves növekedése a fekete-afrikai országokban.* Az egyezményekben szereplő kereskedelmi kedvezmények mögöttes célja az volt, hogy a megélnkült export gazdasági növekedést generál majd az érintett országokban. Továbbá a Loméi Egyezmények a közösségi fejlesztési politika kereskedelempolitikai eszközei közé tartoznak, így azoknak a fejlesztési politika céljainak megvalósulását (gazdasági-társadalmi fejlődés előmozdítása) kell szolgálniuk, s a gazdasági növekedés mérésének általános mutatója a GDP növekedése.
- (2) *Az ipar részesedése a GDP-ből a fekete-afrikai országokban.* A Loméi Egyezményekben az ipari együttműködés is fontos szerepet kap, s célként szerepelt a részt vevő országok iparitermék-exportjának növekedése. Mindennek hatásaként kimutatható lenne, hogy az ipar egyre nagyobb mértékben járul hozzá a vizsgálat mintáját jelentő fekete-afrikai országok GDP-jéhez.
- (3) *A fekete-afrikai országok részesedése az EU-összimportjából.* Az Egyezményekben a kereskedelmi együttműködés kiemelt szerepet kap – az, hogy kedvező feltételekkel (vámmentesség) tudnak az egyezményt aláíró országok az európai piacokra lépni

³⁹ Társadalmi szemléletű mutatót (pl. szegénységi küszöb alatt élők arányának változása, a HDI-mutató) is figyelembe lehetett volna venni, viszont a zárt logikai rendszer érdekében kizárólag a gazdasági fogalmakat és a

(azaz az Európai Unió országaiba exportálni), magával vonzaná azt, hogy ezen országok részesedése nőtt az EU összimportjából (kizárólag az EU harmadik országokkal folytatott kereskedelmét tekintve).

- (4) *A fekete-afrikai országok részesedése az EU összexportjából.* A mutató megmutatja, a kedvezményezett országok arányaiban nézve mennyit importálnak az Európai Unióból, s ez a szorosabb kereskedelmi kapcsolatok kimutatására alkalmas (ebben az esetben is kizárólag az EU harmadik országokkal folytatott kereskedelmét vizsgálva).⁴⁰
- (5) *A fekete-afrikai országokba érkező közvetlen külföldi tőkebefektetés.*⁴¹ Az Egyezményekben szabad tőkeáramlást határoztak meg, ezáltal az ACP-országokba, így a fekete-afrikai államokba irányuló tőkebefektetés alakulását is érdemes megvizsgálni.

Az empirikus vizsgálat módszertana

Az empirikus vizsgálat módszertanának kidolgozása során két alapvető dologból indultam ki. Egyrészt figyelembe kellett vennem, hogy a négy egyezményt eltérő számú afrikai ország írta alá, így a kedvezmények lehetséges gazdasági hatásait célszerű egyezményenként külön-külön vizsgálni az azt aláíró országokra nézve. Másrészt pedig az egyezmények mint külső beavatkozás hatását csak az adott egyezmény előtti időszak figyelembe vételével lehet vizsgálni, ebből következően az elemezni kívánt időszakot az 1970-2005 közötti évekre határoltam le, évenkénti adatokra építve. Ezt az időszakot mind a négy egyezmény esetén két részre bontottam: az egyezmény aláírását megelőző és az azt követő időszakra (3. táblázat). Ennek alapján mind az öt mutatóra vonatkozóan két-két függvényt rajzoltam fel a Fekete-Afrikára vonatkozóan kiszámolt, évenkénti adatokra illesztve.

3. táblázat: A két vizsgált időszak egyezményenként

Egyezmény	Fekete-Afrika országai	Egyezmény előtti időszak	Egyezmény utáni időszak
Lomé I	30	1970-1975	1975-2005
Lomé II	34	1970-1980	1980-2005
Lomé III	35	1970-1985	1985-2005
Lomé IV	35	1970-1990	1990-2005

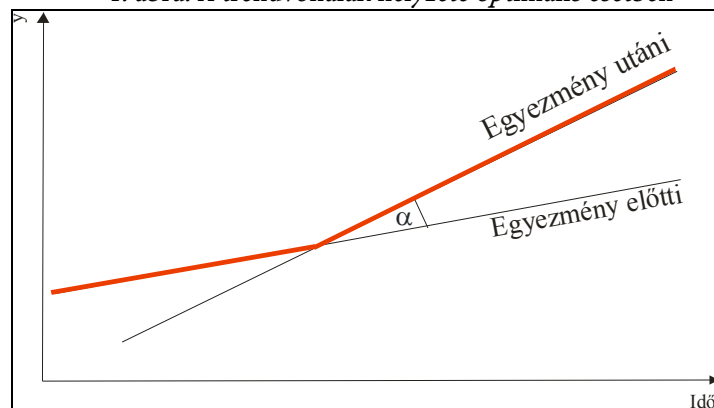
Loméi Egyezményekben meghatározott területeket vettem alapul. Továbbá több mutató kiválasztását és vizsgálatát akadályozta az, hogy számos ország esetében az 1970-es évekre vonatkozó adatok hiányosak voltak.

⁴⁰ A kereskedelmi adatok számítása során a 25 tagú EU-t vettük alapul, ugyanis az adatbázisunk csak ilyen jellegű adatot tartalmazott, s a pontosabb eredmények érdekében a származtatott adatokat igyekeztem elkerülni.

⁴¹ A külföldi tőke áramlására vonatkozóan csak folyóáras (azaz az inflációt tartalmazó) adatok voltak elérhetőek, így ezt az elemzéskor figyelembe kell venni.

Az így kapott idősorokat a trendszámítás segítségével elemeztem, hiszen annak elsődleges feladata az idősor fő komponensének, a trendnek a kimutatása.⁴² A kidolgozott módszertan segítségével azt vizsgáltam, hogy a két időszak adataira illesztett trendegyenes meredeksége hogyan változott egymáshoz képest.⁴³ Feltételezésem szerint az egyezménynek akkor beszélhetünk pozitív hatásáról, ha az egyezmény utáni időszak trendvonalára meredekebb, mint az adott egyezmény előtti (1. ábra). Ennek számszerűsítéséhez koordinátageometriai módszerekkel meghatároztam a két egyenes által közrezárt szög (hajlásszög) nagyságát. Habár matematikailag a hatás pozitívnak tekinthető, ha az α szög nullánál nagyobb értéket vesz fel, ezt közgazdasági értelemben fenntartásokkal kezeltem, hiszen ha mindkét időszak adataira illesztett trendegyenes meredeksége negatív (csökkenő tendenciájú), de az egyezmény utáni időszak trendegyenesének meredeksége meghaladja az egyezmény előttiét (következésképp az α szög pozitív), pozitív változásról mégsem lehet beszélni.

1. ábra: A trendvonalak helyzete optimális esetben

Megjegyzés: az y, azaz a függő változó, a vizsgálathoz kiválasztott mutatót jelöli

Forrás: Saját szerkesztés

Az empirikus vizsgálat eredményei

A Loméi Egyezmények hatásainak elemzéséhez kidolgozott módszert mind a négy egyezményre és mind az öt mutatóra vonatkozóan elvégeztem, s a négy egyezményre

⁴² „A trend az idősorban tartósan érvényesülő tendencia, a fejlődés legfontosabb komponense.” Köves Pál – Párniczky Gábor: *Általános statisztika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1975. 497. o.

⁴³ „Az alapvető társadalmi, gazdasági törvényszerűségek által meghatározott fejlődési tendenciák természetesen csak addig érvényesülnek, amíg a meghatározó törvényszerűségekben lényeges változások nem következnek be. Ilyenkor a régi fejlődési tendenciák újaknak adják át a helyüket.” (Köves-Párniczky: i. m. 497. o.) A vizsgálatom esetében lényeges változásnak tekinthető a Loméi Egyezmények aláírása, így indokolt, hogy az elemezni kívánt teljes időszakot két részre bontsam, és ezek trendvonalait vessem össze.

vonatkozóan összegeztem az eredményeket, amit a 4. táblázat tartalmaz. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az empirikus vizsgálat során felállított modell csak a tendenciák bemutatására alkalmas, így általános képet nem kapunk a Loméi Egyezmények gazdasági hatásairól, viszont a tendenciák jól tükrözik az egyes fejlődési irányokat. Továbbá meg kell jegyezni, hogy az empirikus vizsgálat eredményeit elsősorban az utolsó három egyezmény alapján értékeltem, mivel az első egyezmény esetében az egyezmény előtti időszakra illesztett trendvonal mindössze hat adatpontra (1970-1975) épül.

Az empirikus vizsgálat alapján egyértelműen kijelenthető, hogy mind a négy egyezmény a GDP éves növekedésének mutatóját tekintve pozitív hatással bírt (4. táblázat). Ezen mutató esetében az egyezmény utáni időszakra felvett trendvonal meredeksége rendre meghaladta az egyezmény előtti, s ez azt jelenti, hogy az egyezmények következtében gazdasági növekedés volt várható, nem pedig csökkenés. Azonban fontos megjegyeznünk azt, hogy a GDP növekedése több tényezőtől (pl. munka, tőke, makrogazdasági politikák, intézményi tényezők) függ, így ezt nem tekinthetjük egyértelműen az egyezmények kedvező hatásának.

4. táblázat: A négy Loméi Egyezmény értékelése

Egyezmény területe, célkitűzése	Gazdasági növekedés	Kereskedelmi együttműködés		Ipari együttműködés	
		Indikátor	Részesedés az EU25 összexportjából	Részesedés az EU25 összimportjából	Ipari részesedése a GDP-ből
Lomé I	+	-	-	-	+
Lomé II	+	+*	+*	-	+
Lomé III	+	+*	+*	-	+
Lomé IV	+	+*	+*	+	+

Jelmagyarázat: +: pozitív változás; -: negatív változás; +*: az egyezmény előtti időszakhoz képest pozitív a változás, de a trendvonal negatív meredekségű maradt

Forrás: az UNCTAD: Handbook of Statistics

(<http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890>, letöltve: 2008. október 2.), valamint az UNCTAD: Foreign Direct Investment database

(<http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1923&lang=1>, letöltve 2008. október 2.) adatai alapján saját számítás

Az empirikus vizsgálatához felhasznált mutató alapján (ipar részesedése a GDP-ből) az ipari együttműködés terén felemás eredményeket tapasztalhatunk: az első két egyezmény esetén az egyezmény előtti időszak növekvő tendenciával rendelkezett, s az egyezmény utániak negatív meredekségűek voltak. Ezzel szemben a Lomé III esetében bár pozitív volt az egyezmény utáni időszakra illesztett trendvonal meredeksége, viszont az nem haladta meg az

egyezmény előtti időszak trendvonalának meredekségét (a két egyenes közel párhuzamos), így ezek mind negatív eredménynek tekinthetők (4. táblázat). Ezzel szemben a Lomé IV esetében az egyezmény előtti negatív tendenciájú trendfüggvény az egyezmény után pozitív meredekségű lett. Viszont itt megjegyzendő az, hogy mindegyik egyezmény esetén az 1970-es és 2005-ös adatok között csekély különbség figyelhető meg: az első és az utolsó vizsgált évben is az országcsoportra jellemzően a 21-23%-os (GDP-arányos) ipari részesedés figyelhető meg. Ebből következően az empirikus vizsgálatunk szerint az egyezményeknek nincs kimutatható hatása ezen a téren (azaz a trend szerint nem várható nagyobb mértékű változás), ebből kifolyólag valószínűleg a Loméi Egyezményekben célként megfogalmazott gazdasági diverzifikációval is problémák vannak.

A kereskedelem területén az empirikus vizsgálat alapján az egyezményeknek csupán annyi hatása volt, hogy az egyezmények előtti időszak trendvonala szerinti részesedéscsökkenés kisebb mértékűvé vált (4. táblázat). Ez az egyezmények pozitív hatásának is tekinthető⁴⁴, viszont az egyezményekben az EU részéről vállalt kötelezettségek, az ACP-országok, így Fekete-Afrika számára biztosított viszonyosság nélküli kedvezmények következtében elvárható lett volna az, hogy ezen országok részesedése ne essen vissza – ráadásul ne ilyen mértékben. A konkrét számadatokat vizsgálva mindegyik egyezmény esetén a 2005-ös az 1970-es részesedés harmadára (6,89%-ról 2,15%-ra) csökkent az EU-összexportját tekintve, az EU-összimportot nézve pedig a negyedére (6,71%-ról 1,66%-ra)⁴⁵, és az idősorok alapján tapasztalható trend szerint mindkét területen további csökkenés várható. A kereskedelem elemzésekor ismét fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a részesedés számításakor a 25 tagú Európai Unió adatait vettem bázisnak minden vizsgált évre vonatkozóan, így a részesedéscsökkenés nem tudható be annak, hogy a folyamatos bővülés következtében nőtt volna az EU összkereskedelme (azaz a bázis), azaz a nagyobb bázisból csak kisebb részt tudott volna vállalni az adott országcsoport. Ezt figyelembe véve mind a négy egyezmény esetén tapasztalt folyamatos részesedéscsökkenés elsősorban a külső, világgazdasági változásoknak (pl. Délkelet-Ázsia rohamos fejlődése), az EU stratégiai fókuszának (elsősorban Kelet-Közép-Európa országainak rendszerváltása után bekövetkezett) változásának tudható be.

A külföldi befektetések alakulását illetően az empirikus vizsgálat során azt tapasztaltam, hogy az egyezmény előtti időszakhoz képest pozitív változás következett be – az

⁴⁴ A Persson-Wilhelmsson szerzőpáros empirikus vizsgálatával bizonyította, hogy a kereskedelmi eredmények az ACP-országok (így Fekete-Afrika) és az EU között még rosszabbak lennének, ha nem lettek volna a kereskedelmi kedvezmények. Persson, Maria – Wilhelmsson, Fredrik: Assessing the Effects of EU Trade Preferences for Developing Countries. *Working Paper*, No. 4., Lund University, Department of Economics, 2006. 22. o.

egyezmények előtti trendvonalak közel vízszintesek, az egyezmény utániak viszont rendre pozitív meredekségűek. Azonban ezt nem lehet egyértelműen az egyezmények pozitív hatásának tekinteni, ugyanis – ahogy említettem korábban is – folyó áras adatok voltak elérhetőek, így nem zárható ki, hogy a növekedés kizárólag az árváltozásnak tulajdonítható.

Összességében a kidolgozott módszertan és a kiválasztott mutatók, valamint az elvégzett empirikus vizsgálat szerint a Loméi Egyezményeknek voltak kisebb, kevésbé látványos eredményei, viszont nem érték el azt, ami elvárható lett volna. A kidolgozott módszer segítségével megismert (fejlődési) tendenciák alapján elsősorban az egyezmények középpontjában elhelyezkedő kereskedelemmel és annak alakulásával voltak problémák, hiszen azt feltételeztem, hogy az egyezményekkel biztosított kedvezmények hatására a fekete-afrikai országok részesedése nem csökken az Európai Unióba harmadik országokkal folytatott kereskedelmében – különösen, hogy a diverzifikációra, ipari fejlődésre is hangsúlyt helyeztek. A vizsgálat kimutatta, hogy bár az egyezmények által biztosított kereskedelmi preferenciák következtében a fekete-afrikai országok részesedése kisebb mértékben csökkent az EU kereskedelméből (mind az export, mind az import oldalon), mint ahogy az egyezmények nélkül csökkent volna, mégis csökkenő tendenciájú maradt: azaz a fekete-afrikai országok egyre kisebb részt tudnak vállalni az EU harmadik országokkal folytatott kereskedelméből.

Összefoglalás

Jelen tanulmány arra kereste a választ, hogy a Loméi Egyezmények mint az Európai Unió egyik („nem hagyományos”) fejlesztési eszköze milyen eredményt tudott elérni Fekete-Afrika országainak gazdasági növekedése, fejlődése terén. Ezt statisztikai adatokra és a vizsgálathoz kidolgozott, tendenciák bemutatására alkalmas módszertanra támaszkodva sikerült megválaszolni: az empirikus vizsgálat kimutatta, hogy az EU fejlesztési tevékenysége és az általa nyújtott kedvezmények a fő kedvezményezettnek számító fejlődő országokban nem voltak hatékonyak.

A tanulmány bemutatta, hogy az Európai Unió bár széles kapcsolati rendszerrel rendelkezik a fejlődő országokkal, a számukra nyújtandó (fejlesztési célú) kedvezmények alapján közöttük különbséget tesz, ami nem feltétlenül baj, hiszen így az Európai Közösség koncentrálni tudja fejlesztési tevékenységét. A leginkább előnyben részesített országok az afrikai, karibi, csendes-óceáni államok, azaz az ACP-országok. Az EU és az ACP-országok

⁴⁵ Saját számításaim az UNCTAD: Handbook of statistics adatai alapján.

között kialakult együttműködés keretét a Loméi Egyezmények adják, amelyek 1975 és 2000 között biztosítottak az azokat aláíró fejlődő országok számára elsősorban kereskedelmi kedvezményeket. Az egyezmények jelentősége számottevő, hiszen az aláíró kedvezményezett országoknak szerződéses formában, 25 éven keresztül biztosított vámmentes piacra lépést az EU országaiba, s ez a kedvezmény az ACP-országok exportjának több mint 90%-át lefedte. A kereskedelmi kapcsolatok bővítése mellett az EU hangsúlyt helyezett az ipari fejlesztésre is, valamint a tőke áramlására is – így véleményem szerint a Loméi Egyezmények nem tekinthetők kizárólag kereskedelmi preferenciákat biztosító konvencióknak.

A kereskedelem és a gazdasági növekedés közötti pozitív korreláció ismeretében feltételeztem, hogy a Loméi Egyezményekkel 25 éven keresztül folyamatosan biztosított kereskedelmi preferenciák, valamint az ipari fejlesztés és a külföldi tőke áramlása hozzájárulnak az azokat aláíró fejlődő országok gazdasági növekedéséhez, így a fejlődésükhöz is. Ebből a feltételezésből kiindulva egy saját módszertan segítségével öt gazdasági jellegű mutató mentén (GDP éves növekedése, ipar aránya a GDP-ben, Fekete-Afrika részesedése az EU összexportjából és összimportjából, külföldi befektetések alakulása) vizsgáltam a Loméi Egyezmények lehetséges gazdasági hatásait az egyezményeket aláíró fekete-afrikai országokra (mint az EU-tól leginkább függő államokra) vonatkozóan.

Az elvégzett empirikus vizsgálat során kiderült, hogy az egyezményeknek a vizsgált mutatókra vonatkozóan érdemi hatását nem lehet kimutatni az érintett országcsoportban: a kereskedelmi kedvezmények ellenére a 25 év alatt harmadára-negyedére esett vissza Fekete-Afrika részesedése az EU összkereskedelméből, az ipar még 25 év eltelte után is ugyanolyan mértékben járul hozzá a GDP-hez, mintha az egyezmények és az ipari együttműködés célkitűzés nem is lett volna. Habár a kidolgozott módszer gyengesége, hogy csak tendenciák bemutatására alkalmas, a kapott eredményt mégis erősíti az a tény, hogy Fekete-Afrika országainak nagy része még mindig – az ENSZ által meghatározott – az ötven legkevésbé fejlett államok közé tartozik, illetve az ötven legkevésbé fejlett állam nagy része Fekete-Afrikában található.

A Loméi Egyezmények alacsony hatékonysága ellenére úgy vélem, hogy a kereskedelmi preferenciák nyújtása kedvező lehet az abban részesülő országok gazdasága számára. A 2000-ben aláírt Cotonou-i Partnerségi Egyezmény a Loméi Egyezményekhez hasonló céllal és eszközökkel folytatja tovább az EU fejlesztési politikáját, az EU és az ACP-országok kapcsolatát. Azonban az új *partnerségi* egyezmények látványosabb eredményei

(<http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=1890>, letöltve: 2008. október 2.)

lehetnek, hiszen itt már lehetőség nyílik a fogadó országok közötti differenciálásra, így az Európai Unió – gazdasági fejlettségük szempontjából – viszonylag homogén országcsoportokkal *együttműködve* tud kialakítani kapcsolatokat. Mindez elősegítheti azt, hogy a fejlesztési beavatkozások sokkal célzottabban, koncentráltabban, és így hatékonyabban valósuljanak meg. Emellett nem szabad mindent a fejlett országokra hárítani, hiszen a fejlődő (külső segítségre szoruló) országoknak is aktívan részt kellene venniük belső problémáik megoldásában, amely a kedvezmények hatékonyabb felhasználását, és így felzárkózásukat is elősegíti.

1. melléklet: A négy Loméi és a Cotonou-i Egyezményben részt vevő országok

	ACP-országok	Lomé I (1975-80)	Lomé II (1980-85)	Lomé III (1985-90)	Lomé IV (1990-2000)	Cotonou-i Egyezmény (2000-2020)
1.	Angola				x	x
2.	Antigua és Barbuda			x	x	x
3.	Bahamák	x	x	x	x	x
4.	Barbados	x	x	x	x	x
5.	Belize			x	x	x
6.	Benin	x	x	x	x	x
7.	Bissau-Guinea	x	x	x	x	x
8.	Botswana	x	x	x	x	x
9.	Burkina Faso	x	x	x	x	x
10.	Burundi	x	x	x	x	x
11.	Comore-szigetek		x	x	x	x
12.	Cook-szigetek					x
13.	Csád	x	x	x	x	x
14.	Dél-afrikai Közt.					x
15.	Dominika		x	x	x	x
16.	Dominikai Közt.				x	x
17.	Dzsibuti		x	x	x	x
18.	Egyenlítői-Guinea	x	x	x	x	x
19.	Elefántcsontpart	x	x	x	x	x
20.	Eritrea					x
21.	Etiópia	x	x	x	x	x
22.	Fidzsi-szigetek	x	x	x	x	x

23.	Gabon	x	x	x	x	x
24.	Gambia	x	x	x	x	x
25.	Ghána	x	x	x	x	x
26.	Grenada	x	x	x	x	x
27.	Guinea	x	x	x	x	x
28.	Guyana	x	x	x	x	x
29.	Haiti				x	x
30.	Jamaica	x	x	x	x	x
31.	Kamerun	x	x	x	x	x
32.	Kenya	x	x	x	x	x
33.	Kiribati		x	x	x	x
34.	Kongó	x	x	x	x	x
35.	Kongói Dem. Közt.	x	x	x	x	x
36.	Közép-afrikai Közt.	x	x	x	x	x
37.	Lesotho	x	x	x	x	x
38.	Libéria	x	x	x	x	x
39.	Madagaszkár	x	x	x	x	x
40.	Malawi	x	x	x	x	x
41.	Mali	x	x	x	x	x
42.	Marshall-szigetek					x
43.	Mauritánia	x	x	x	x	x
		Lomé I (1975-80)	Lomé II (1980-85)	Lomé III (1985-90)	Lomé IV (1990-2000)	Cotonoui Egyezmény (2000-2020)
44.	Mauritius	x	x	x	x	x
45.	Mikronézia					x
46.	Mozambik			x	x	x
47.	Namíbia					x
48.	Nauru					x
49.	Niger	x	x	x	x	x
50.	Nigéria	x	x	x	x	x
51.	Niue					x
52.	Palau					x
53.	Pápua Új-Guinea		x	x	x	x
54.	Ruanda	x	x	x	x	x
55.	Salamon-szigetek		x	x	x	x
56.	Sao Tome és Principe		x	x	x	x
57.	Seychelle-szigetek		x	x	x	x
58.	Sierra Leone	x	x	x	x	x
59.	St. Kitts és Nevis			x	x	x

60.	St. Lucia		x	x	x	x
61.	St. Vincent			x	x	x
62.	Suriname		x	x	x	x
63.	Szamoa	x	x	x	x	x
64.	Szenegál	x	x	x	x	x
65.	Szomália	x	x	x	x	x
66.	Szudán	x	x	x	x	x
67.	Szváziföld	x	x	x	x	x
68.	Tanzánia	x	x	x	x	x
69.	Timor-Leste					x
70.	Togo	x	x	x	x	x
71.	Tonga	x	x	x	x	x
72.	Trinidad és Tobago	x	x	x	x	x
73.	Tuvalu		x	x	x	x
74.	Uganda	x	x	x	x	x
75.	Vanuatu			x	x	x
76.	Zambia	x	x	x	x	x
77.	Zimbabwe			x	x	x
78.	Zöld-foki-szigetek		x	x	x	x

Megjegyzés: A kiemelt országok szerepeltek az empirikus vizsgálatom mintájában.